

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS

**VARIIRANJE RACIONALNIH
KRITERIJEV IN SPONTANOSTI**
Miran Štuhec: *Žive besede in
prodorne misli. Antologija slovenske
esejistike prve polovice 20. stoletja.*
Ljubljana: Študentska založba, 2013,
324 str.

Razvejan korpus slovenske esejistike si zaradi močnega intelektualnega nagona esejistov, ki so suvereno, z zavidljivimi ustvarjalnimi potenciali zasedli pomembno mesto v 1. polovici 20. stoletja, hkrati pa zaradi odgovornosti do napisanega, kakršno nosijo slovenski literarni zgodovinarji, in nenazadnje že zaradi samega obsega do sedaj nastale miselne proze (kot bo natančno in na podlagi definiranja eseja red. prof. dr. Mirana Štuheca opredeljen esej) in tudi potrebe po celovitem pogledu v esejistični opus, zasluži zaokrožen pogled ustvarjalnih in potencialnih misli esejistov v 1. polovici 20. stoletja.

Prav to pa nam ponuja pričujoča antologija slovenske esejistike red. prof. dr. Mirana Štuheca, ki je, kot lahko ugotovimo, odličen ne samo poskus, pač pa tudi realizirana predstavitev najširšega področja esejističnega razmišljanja, ki je nastala bodisi na podlagi »korigiranega subjektivnega izbora«, kot pravi avtor, bodisi doslednega upoštevanja zvrstnosti in zastopanosti slovenskih esejistov in njihovih ese-

jev. Sam izbor štirinajstih esejistov in enako številčnih miselnih proz na eni strani upošteva vsebinsko in tematsko raznolikost le-teh, hkrati pa ne izključi tudi druge plasti miselne proze, tj. jezika in notranjega sloga esejiziranja. Prav na tem mestu se namreč pokažejo podobnosti v jeziku piscev (vsi namreč sledijo estetiki lepega in uporabljajo temu ustrezno jezikovno izbrušenost) in drugič, opazimo lahko tudi razlike v samem notranjem slogu pisanja. Tako smo namreč poleg umirjenosti deležni tudi kritičnosti, polemičnosti, satiričnosti itd., ki jo je avtor antologije z opredelitvijo esejistov tudi nakazal.

Kronološko razvrščeni esejisti pokažejo na tri vidike oz. bolje rečeno idejno-nazorske struje takratnega časa, v katerega so vpeti, in so na podlagi lastnih stališč in prepričanj pustili vidne posledice, ki so tudi z vidika zgodovinske perspektive lahko relevantne še danes. Avtorjev tovrstni izbor pa seže še dlje: ob upoštevanem sinhronem in diahronem vidiku bralcu ponudi nasprotje med tradicijo in napredkom, ki mu omogoča lastno interpretacijo in preišljevanje o heterogenih problematikah. Tako se s pomočjo miselnih proz pokaže prevladujoča tematika dožemanja vprašanja o umetnosti, o umetnikovem statusu in položaju (I. Prijatelj, I. Cankar), tudi o progresivnosti (I. Brnčič). Tako lahko ugotovi-

vimo, da so najvidnejši predstavniki esejistike nezavedno osvetlili vprašanja človeških vrednot, aktualnih še danes; te so prepletli s problematiko slovenstva, narodne samostojnosti (E. Kocbek, B. Kreft, J. Kozak), svobode in iskanja resnice (A. Ocvirk). Avtorju izbora govori v prid tudi sama reprezentativnost, saj izraža čas nastanka ter aktualno problematiko.

Omenjenemu izboru sledijo, lahko bi rekli, pregledna in zgoščena dognanja Mirana Štuheca, ki poleg zgodovinskih okoliščin zajemajo problematiko ter svetovnonazorske vidike. Temu je avtor dodal bibliografske in biografske podatke esejistov. Izpust nekaterih piscev in večkratna omemba drugih (npr. J. Vidmarja) morda kažeta na določeno mero simpatiziranja, morda celo drznosti izbire avtorja, po drugi strani pa je to lahko le dokaz izrazitosti in obsežnosti esejističnega korpusa določenega pisca.

Kot zanimivo bralcu se v antologiji pokaže tudi nasprotje zgoraj omenjenega Josipa Vidmarja v primerjavi z Otonom Župančičem. Na eni strani imamo namreč svobodomiselnost esejista, ki v živosti in svobodi vidi dva »nadrazumska elementa« kot ključna dejavnika presojanja umetnosti, na drugi strani pa upor esejista proti strogi metriki kot merilu za vrednotenje umetnosti (Ritem in metrum). A kdaj lahko rečemo, da je nekaj resnično umetnost? Veličina samega dela se verjetno res pokaže, kot je zapisal tudi Miran Jarc, kadar se ustvarjanje »zlije z duhovno komponento človeka«, ko pisec sledi mislim in čustvom. Ravno to pa nas pripelje do Cankarjevega odkrivanja »iracionalnih predelov duše«, saj, kot pravi, vse, kar je resnično dra-

goceno, izhaja iz njegovih sanj (Podobe iz sanj). Tako imamo na eni strani svobodno ustvarjanje, slogovni postopek posebne vrste in specifičen miselni proces, ki je povsem v nasprotju z jezikovno enopomenskostjo, avtoritarnostjo in strogo usmerjenostjo besedila. Antologija slovenske esejistike do leta 1950 pokaže prav to, kako v eni zvrsti združiti racionalne kriterije s spontanostjo in subjektivnostjo, in hkrati bralcu ponudi oprijemljivo resnico, kaj pravzaprav esej sploh je. Izbrana besedila tako razkrivajo objekt, hkrati pa kažejo različne plasti pisca. Še posebej slednje je s premišljenim Štuhečevim izborom osvetlilo ključne predstavnike slovenske esejistike v prvi polovici 20. stoletja. Naj kot primer omenim še Uvod k XIII. knjigi zbranega dela Ivana Cankarja (Iz. Cankar), ki slednjega osvetljuje kot umetnika, razpetega med dve skrajnosti – nagnjenje do zelo intimnih plasti življenja in vključenost v aktualne socialne, nacionalne in kulturne dogodke časa.

Avtorjeva izbira uvrščanja esejistov v antologijo pomeni tudi neke vrste promocijo vidnih intelektualcev, vendar ostaja aktualna v esejističnozgodovinskem smislu.

Pričujoča izčrpana študija s poglobljenim izborom izrazitejših esejistov tako nazorno predstavi razlike in podobnosti vsebinsko, formalno in idejno zastopanega slovenskega esejističnega opusa in je pomemben prispevek k slovenski literarni vedi (še posebej, kot je nakažal avtor, ker je to prvi tovrsten zbran opus), hkrati pa o njej lahko govorimo kot o trdni podlagi za celovito nadaljnje raziskovanje.

Maja Budin